

MARLI
HUIJER
In alle
verscheidenheid

Remedie tegen
vijanddenken

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM/ANTWERPEN

Eerste druk, september 2026

© 2026 Marli Huijer

Omslagontwerp Bloemendaal & Dekkers

Typografie binnenwerk Perfect Service

Auteursfoto Jan Locus

Productiebegeleiding Tim Beijer

Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 935 2518 4

NUR 731

www.uitgeverijpluim.nl

Geen enkel deel van dit boek mag worden gebruikt
voor het trainen van kunstmatige intelligentie.

Er bestaat geen huis of intimiteit zonder deur of ramen.
Jacques Derrida

Inhoud

1. Gaten onder de vloer 9
2. Inzet 24
3. Geen recht op verblijf 32
4. Er (net) niet bij horen 52
5. Tot politieke kwestie maken 70
6. De verleiding van overzichtelijkheid 88
7. Giftige atmosfeer 103
8. Tegengif 123
9. De kleinzoon 141

Noten 151

Literatuur 165

Gebruik van woorden 177

Dankwoord 179

Leonard Polak en gezinsleden 181

Lijst van woningen in de Gijsbrecht van Aemstel-
straat waaruit de bewoners werden gedeporteerd
en vermoord of omkwamen ten gevolge van
deportatie 185

1.

Gaten onder de vloer

1991

Op mijn buik schuif ik over het vochtige zand in de kruipruimte. Tussen de balken en de planken kiert licht. Ik herken de onderkant van het vloerkleed, de stoelen, speelgoed. Op de balken groeien platte, witte paddenstoelen. Zwammen. De muffe lucht nestelt zich in mijn keel, drukt op mijn borst. Er is niemand thuis. Als ik bezwijk vinden ze me niet. Mijn nieuwsgierigheid wint het, ik wil dit vreemde huis vol gaten en ondiepe kasten begrijpen.

De weduwe die naast ons woont heeft verteld dat zij in de oorlog hier is komen wonen, met haar man, kinderen en een geit. 'We hadden geluk,' zei ze. 'De huizen stonden leeg.' Ze wees naar de stoeptegels in de achtertuin. 'Daar liggen sieraden onder. Wel diep graven.'

Ik knijp mijn neus dicht, schuif mijn kleine, lenige lichaam van de achter- naar de voorkamer. In de gevel lichten de luchtgaten op. Links van me is de muur opengehakt. Ik kruip erdoorheen, kom tot onder het voorhalletje. Hier is het dieper, ik kan er gebukt staan.

In alle muren zitten gaten. Ik kan terug naar de huiskamer of zijwaarts naar de kelder. Rechtdoor kom je uit onder de hal van de bovenburen. Via een luik kun je naar buiten of naar boven. Een vluchtroute, mochten we die ooit nodig hebben.

Maar waarom zouden we willen vluchten uit dit verwaarloosde, maar prachtige huis? Het is van 1902, bijna negentig jaar oud. Volgens de makelaar is hier in geen vijftig jaar onderhoud gepleegd. De kozijnen en balkons zijn verrot, de schoorsteenmantels kapotgeslagen, de fraai gestucte plafonds afgebladderd. Bad of douche is er niet.

Toch laat het huis me niet los. Het verbergt een geheim, maar ik heb geen idee wat het is. Hoe kan ik me ergens thuis voelen als ik de geschiedenis van de plek niet ken?

De buurvrouw in het bovenhuis, een Britse expat die in Amsterdam de vrijheid viert, heeft hetzelfde unheimische gevoel. Als ze 's nachts thuiskomt stampt ze naar boven, omdat ze anders het lawaai van Duitse soldaten op de trap hoort. Zolang ze stampt is ze niet bang. Waar komt die angst vandaan?

Terug in de achterkamer klop ik het zand van mijn kleren. Nog een uur voordat ik op het schoolplein moet staan. Ik open de kast naast de suitedeuren, tik op de achterwand, het klinkt hol. Een voor een haal ik de planken eruit en klim via de zijbalkjes naar boven. Het plafond van de kast ligt los, ik duw het omhoog en kom uit in de kast op eenhoog. Ook daar, in onze slaapkamer, klinkt de achterwand hol. Een niet al te fors mens past er precies achter.

Boven in de kast is de zijwand weggehaald. Er gaapt een donker gat boven de schuifdeuren. Steunend op mijn handen duw ik me zijwaarts naar binnen. Het hout buigt licht door. Met ingehouden adem schuif ik verder, tot aan de muur van het buurhuis, draai me op mijn rug en strek me uit. Ik verbeeld me dat uit het huis geruststellende geluiden opklinken, dat mijn vader beneden aan het afwassen is en mijn broers mopperen dat het te langzaam gaat. Maar er is niemand. Mijn vingers glijden langs de wanden naast en boven me. Voor wie was deze schuilplaats bedoeld?

1994

De telefoon in de huiskamer gaat over. Ik aarzel of ik zal opnemen. Nadat in het stadsblad een interview met mijn partner verscheen over zijn wetenschappelijk onderzoek naar extreemrechts, krijgen we blaadjes met hakenkruizen en fascistische teksten door de brievenbus. Zijn naam, adres en telefoonnummer hebben ze uit de telefoongids. Op het antwoordapparaat staan dreigementen: ze weten ons te vinden. De bedden van de kinderen zijn naar de achterkamer op eenhoog verplaatst. Mocht er een steen door de ruiten gaan, dan zijn ze veilig. In de voorkamer beneden zit een groep vrienden, stevige mannen die niet bang zijn om terug te slaan. Een van hen geeft het teken dat ik kan opnemen.

‘Hallo,’ zeg ik zacht.

Aan de andere kant van de lijn wordt een bandje ge-

start, ik hoor het geluid van soldatenlaarzen. Dan zegt een zware mannenstem: 'We komen eraan.' Er wordt opgelegd. Ik kijk de kring rond, mijn ogen haken zich in die van mijn vriend.

'Het is veiliger als jullie gaan,' zegt hij.

Ik til mijn slapende dochter uit bed, maak mijn zoon wakker en loop met hen naar een vriendin om de hoek.

Die nacht gebeurt er niets. Ook de nacht erna blijft het rustig. Op aanraden van de politie nemen we een geheim nummer. Hebben we het gevaar groter gemaakt dan het was?

Tien jaar eerder sloegen aanhangers van de extreemrechtse Centrupartij tijdens een verkiezingsavond mijn partner het ziekenhuis in. Hij vroeg hun te vertrekken omdat ze een zwarte vriend van hem lastigvielen. De mannen reageerden woedend, rukten stalen buizen van de deuren en mepten om zich heen. Het publiek gilde, vloog alle kanten op. Mijn vriend en ik doken weg achter het podium, het bloed gutste uit de wond onder zijn oog. Na een minuut of twintig kwam de politie. De daders werden gepakt, maar de angst bleef, vooral omdat een van hen geregeld door onze straat liep.

We wilden de aanhangers van extreemrechtse denkbeelden niet als vijanden zien, maar dat voornemen verdampte nu de agressie onze kinderen raakte.

1998

Het is vrijdag, ik zit op het bankje voor het huis. Groepjes vrouwen met hijab, mannen in djellaba en kinderen

lopen over de stoep. Ze zijn vanuit de Transvaalbuurt aan de overkant van de Wibautstraat onderweg naar de Al Kabir-moskee, bij ons om de hoek. Zoals de Joodse bewoners begin twintigste eeuw voor socialistische en vakbondsbijeenkomsten bijeenkwamen in koffiehuis De Ysbreeker aan de Weesperzijde, zo gaan islamitische gelovigen uit Amsterdam-Oost sinds 1982 naar de moskee aan diezelfde straat.

Veel moskeebezoekers ken ik van gezicht. We groeten elkaar, maken een praatje. Als de gele klimroos voor het huis in bloei staat, regent het complimenten. De moskee houdt vaak open huis, waardoor veel buurtbewoners het gebouw vanbinnen kennen. In het bijbehorende winkeltje is iedereen welkom. Met kerst, als verder alles is gesloten, maak ik hiervan dankbaar gebruik. Lang deelden religieuze en niet-religieuze buurtbewoners zonder noemenswaardige frictie de ruimte. Vrijwel alle kinderen uit de buurt gingen naar de openbare basisschool De Pinksterbloem aan de Weesperzijde. Dat veranderde met de komst van een islamitische school aan de overzijde van de Amstel. De kinderen met islamitische ouders vertrokken daarheen.

Een moeder die ik ken van school loopt langs, ze draagt sinds kort een hijab. Ik verbeeld me dat ze daarmee afstand van me neemt, maar twijfel meteen of dat klopt en vraag waarom ze haar kinderen van onze school heeft gehaald.

‘Vanwege ons geloof, onze cultuur,’ zegt ze. ‘Mijn kinderen zijn op de nieuwe school niet de minderen.’

‘De minderen?’ vraag ik verbaasd. ‘Onze school behandelt toch ieder kind gelijk?’

Ze schudt haar hoofd. ‘De juf benadert jouw kinderen anders dan de mijne. Jij hebt doorgeleerd, ik niet.’ Haar blik zegt dat juist ik – werkzaam aan de universiteit – dat moet begrijpen: een kind presteert beter als het zich gewaardeerd voelt.

Ik knik, weet dat leerkrachten zonder het te beseffen het ene kind net iets meer aandacht schenken, net iets moeilijker vragen voorleggen en net iets meer zelfvertrouwen geven dan het andere. Pas wanneer lessen op video zijn opgenomen en nauwkeurig worden bekeken met de leerkrachten komen die kleine, haast onzichtbare verschillen in beeld.

Wat gebeurt op microniveau zie je terug in de samenleving. Ook daar zijn het aanvankelijk vrijwel onzichtbare differentiaties die maken dat individuen of groepen zich de minderen of meerderen voelen, en dus liever onder elkaar zijn. Juist daarom doet het pijn dat de kinderen uit de buurt niet langer samen op school zitten en dat ‘we’ als niet-islamitische ouders en leerkrachten daaraan onbedoeld hebben bijgedragen.

2005

Met iedere verbouwing wordt het huis meer van ons. De balkons zijn vernieuwd, op de begane grond is een veranda gemaakt. De suitedeuren op eenhoog zijn gesloopt om ruimte te maken voor een badkamer. Het verleden verdwijnt onder het verbouwingsgeweld. Aan

de gaten denk ik niet meer. Tot ik met een colbert in mijn handen in de kleermakerij/stomerij van de gebroeders Stegman sta, in de Lutmastraat, aan de overkant van de Amstel.

Een oude man in wit overhemd, centimeter om zijn nek, noteert mijn naam en adres. 'Woont u daar al lang?' vraagt hij.

'Bijna vijftien jaar.'

Hij pakt mijn colbert aan, zucht: 'De laatste keer dat ik er was, was in de oorlog. Van mijn moeder mocht ik niet over de Amstel, maar ik deed het toch. Aan het begin van uw straat stonden jeeps en vrachtwagens, en Duitse soldaten in groene uniformen, met helmen op. Een paar dagen eerder zag ik hoe ze de Joden uit de huizen haalden. Nu vinden we die huizen heel gewoon, maar toen waren ze voor de rijken. Rijke Joden. Ze woonden er op stand, hadden mooie, grote huizen met goede meubels en dure spullen. De huizen waren hun bewoners kwijt, maar hun spullen stonden er nog. Er hing een blok aan de hijsbalk van een van de huizen, op de stoep hield een jonge Duitse soldaat het touw in zijn hand. Vanaf driehoog duwden mannen een piano naar buiten. *Vorsicht, langsam, ruhig*, schreeuwden ze. Ik hoor hun stemmen nog.'

Hij draait zich om, legt het colbert op een stapel achter de toonbank. Ik volg zijn bewegingen, wacht tot hij verder gaat.

'Stiekem hoopte ik dat de piano zou vallen. Kon God niet zorgen dat de Duitsers allemaal doodgingen? Van mijn ouders mocht ik zulke dingen niet denken.